

Azərbaycanda əmək hüququ: əmək intizamı və maddi məsuliyyət

Əmək intizamı əmək münasibətləri iş-tirakçılarının müəyyən davranış qaydalarının məcmusudur. Əmək intizamı normal səmərəli iş üçün lazımı təşkilatı və iqtisadi şərtlərin yaradılması ilə təmin edilir. Əmək funksiyasının yüksək peşəkarlıq səviyyəsində yerinə yetirilməsində, müəssisədaxili intizam qaydalarına əməl edilməsində fərqlənmiş işçilər:

- pul və ya qiymətli əşyalar hədiyyə verilir;
- əlavə məzuniyyət verilir;
- əmək haqqına əlavələr edilir;
- daha yüksək məbləğdə sığorta edilir;
- sanatoriya-kurort müalicəsi, turist səfərləri yollayışının haqqı ödənilir;
- müəyyən edilmiş qaydada dövlət təltifinə təqdim olunmaq barədə vəsatət qaldırılır və mü-kafatlandırılırlar.

- İşçilərinin aşağıdakı əsas vəzifələri vardır:
- onun, bilavasitə rəhbərinin göstərişlərini, habelə, onunla bağlanmış əmək müqaviləsinin müəyyən etdiyi xidməti vəzifələrini (əmək funksiyasını) dəqiq və vicdanla yerinə yetirmək;
- ona məlum olan və ya o la bilən cəmiyyətin məxfi məlumatlarını ciddi qorumaq;
- müəssisənin mülkiyyətinə qənaətlə yanaşmaq və onu qorumaq;
- öz iş yerini, təhkim edilmiş əmlak və avadanlığı, habelə, verilmiş ləvazimatı təmiz və sax vəziyyətdə saxlamaq, işlədiyi xidməti otaqda və ümumiyyətlə, təmizliyə riayət etmək;
- maddi dəyərlərin və sənədlərin, müəyyən olunmuş saxlama qaydalarına şərtsiz riayət etmək;
- iş yoldaşlarının hüquqlarına hörmətlə yanaşmaq, qanuni mə-nafələrini pozmamaq;
- öz vəzifə səlahiyyətləri çərçivəsində normativ-hüquqi sənədləri bilmək və öz işində tətbiq etmək;
- əməyinin məhsuldarlığını, peşəsinin və ya ixtisasının səviyyəsini artırmaq və əmək funksiyasının yerinə yetirilməsi keyfiyyətini daim yaxşılaşdırmaq;
- əmək qanunvericiliyinin tələblərinə əməl etmək.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin 184-cü maddəsində göstərilir:

1. Əmək və icra intizamı işin, xidmətin xarakterinə görə aşağıdakı müəssisələrdə tərəflərin məsuliyyətini artırmaq məqsədi ilə intizam nizamnamələri ilə tənzim edilir:

a) dəniz və çay nəqliyyatında, habelə, balıqçılıq təsərrüfatının su nəqliyyatı donanmasında;

c) hava nəqliyyatında və onun xüsusi xidmət müəssisələrində;

ç) xüsusi təhlükəli şəraitli yeraltı işlər görülən iş yerlərində, habelə, dağ-mədən sənayesi müəssisələrində;

d) dənizdə neft və qaz ehtiyatlarının kəşfiyyatı və istismarı ilə məşğul olan müəssisələrdə;

e) hərbi sənaye müəssisələrində.

2. İntizam nizamnamələrində yalnız bu məcəllənin "Əmək və icra intizamı" bölməsi ilə müəyyən edilmiş normalardan fərqli müddəalar nəzərdə tutula bilər. İntizam nizamnamələri mövcud olan müəssisələrdə digər əmək münasibətləri isə bu məcəllə ilə tənzimlənir.

3. İntizam nizamnamələri qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada həmkarlar ittifaqları təşkilatının iştirakı ilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən qəbul edilir.

Mükafatlandırılma tədbirlərindən fərqli olaraq, əmək intizamının pozulmasına görə müəssisə, idarə və təşkilatın müdiriyyəti aşağıdakı tənbəh tədbirləri görə bilər:

- xəbərdarlıq;
- töhmət vermək;
- sonuncu xəbərdarlıq verilməklə şiddətli töhmət;
- işdən çıxarma.

Xəbərdarlıq intizam tənbəhi sayılır.

İntizam tənbəhi yalnız işçi ilə əmək müqaviləsi bağlamaq səlahiyyətinə malik olan işgötürən tərəfindən verilə bilər.

İntizam tənbəhi verilməmişdən əvvəl işgötürən, işçidən yazılı izahat tələb edir.

Bir intizam xətasına görə yalnız bir intizam tənbəhi verilir. İntizam tənbəhi işçiyə, işdə olduğu iş günü ərzində verilə bilər. Məzuniyyətdə, ezamiyyətdə olan, əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirmiş işçiyə bu müddət ərzində intizam tənbəhi verilə bilər.

İntizam tənbəhi əməlin aşkarlandığı vaxtdan bir ay müddətində verilə bilər.

İntizam tənbəhi verilən gündən altı ay müddətində qüvvədə olur. Bu müddət ərzində işçi yeni bir xəta törətməzsə, o, intizam tənbəhi almamış hesab olunur.

Əmək münasibətləri prosesində əmək müqaviləsi üzrə işgötürən və işçi öhdəliklərini yerinə yetirərkən, birinin digərinə vurduğu ziyanı görə qarşılıqlı maddi məsuliyyət daşıyırlar.

Maddi məsuliyyət, işçinin üzərinə o halda qoyula bilər ki: ziyanın, həqiqətən, vurulduğu aşkar edildikdə;

təqsirkarın əməli, yəni hərəkəti və ya hərəkətsizliyi qanuna zidd olduqda;

təqsirkarın qanuna zidd əməli ilə bu əməlin nəticəsi arasında səbəbli əlaqə olduqda.

Əmək qanunvericiliyi maddi məsuliyyətin əsas 2 növünü, tam və qismən ödənilməsinə nəzərdə tutur.

Qismən maddi məsuliyyət növündə işçilər ziyanı əvvəlcədən müəyyən olunmuş hədlərdə ödəyirlər. Bir qayda olaraq, belə müəyyən olunmuş hədd orta aylıq əmək haqqı qismində nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin 199-cu maddəsində işçinin tam maddi məsuliyyətinin 7 halı göstərilir.

Saxlanmaq və başqa məqsədlər üçün işçiyə verilmiş əmlakın və digər sərvətlərin salamatlığını təmin etməyə görə əmək müqaviləsi bağlanarkən, habelə, əmək münasibətləri prosesində əmək funksiyasının xarakterini ilə əlaqədar olaraq işçinin öz üzərinə tam maddi məsuliyyət götürməsi haqqında işgötürənlə yazılı müqavilə bağlandıqda;

İşçi əmlakı və digər sərvətləri birdəfəlik etibarnamə və ya digər birdəfəlik hüquqmüəyyənədicə sənədlər əsasında işgötürənə, yaxud onun nümayəndəsinə hesabat vermək şərti ilə qəbul etdikdə.

İnzibati hüquqpozma haqqında, yaxud cinayət, habelə, vergi qanunvericiliyi ilə cəza verilməsi nəzərdə tutulmuş hərəkət və ya hərəkətsizliyində ictimai təhlükəli əməllərin əlamətləri olduqda;

Əmlakını və ya digər maddi sərvətləri qəsdən korrupsiyada, məhv etdikdə;

Alkoqol, toksik (zəhərli) və ya narkotik maddələrdən sərxoş vəziyyətdə ziyan vurduqda;

İşgötürənin kommersiya sirtini yaydıqda;

İşgötürənin şəxsiyyətini ləkələyən, şərəf və ləyaqətini alçaldan, böhtan və təhqirlərlə onun sahibkarlıq fəaliyyətinə ciddi xələf gətirən mənəvi ziyan vurduqda.

İşgötürənə vurduğu ziyanın məbləği işçinin orta əmək haqqından çox deyildirsə, onun tutulması işgötürənin əmri ilə həyata keçirilir.

Əgər işçi ziyanı tam maddi məsuliyyət daşdığı hallarda vurmuşdursa, onun məbləği isə işçinin orta aylıq əmək haqqından çoxdursa və işçi onu könüllü olaraq ödəməkdən imtina edərsə, onda işgötürənin müraciəti əsasında həmin ziyan məhkəmə qaydasında ödənilə bilər.

Bu halda, məhkəmə təqsirlik dərəcəsinə, konkret şəraiti, işçinin maddi vəziyyətini və iş üzrə əhəmiyyət kəsb edən digər halları nəzərə alaraq, müəyyən

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

olunmuş ziyanın məbləğini azaldı və ya ziyanın məbləğinin azaldılması barədə tərəflərin barışıq sazişini təsdiq edə bilər.

Konkret məqsədlə cinayət-karcasına vurulmuş ziyanın ödənilməsinin təmin olunması müvafiq prosessual tədbirlərlə həyata keçirilir.

Qanunvericilik işgötürənin işçiyə vurduğu ziyanı görə də maddi məsuliyyətini müəyyən etmişdir.

Səlim Özdəmir "Səmərəli iş həyatı" kitabında yazır ki, daxili nizam-intizamı təkmilləşdirmək və bununla da, evin bünövrəsini bərkətmək istəyiriksə, müəyyən məqamlara fikir verməliyik.

İstədiyiniz bir şeydən imtina etməyin, onu müəyyən müddətə təzələyin; çünki ondan imtina etsəniz belə, o, sizin ağılınızdan çıxmayacaqdır.

Özünü tam sərbəstlik verməyin, özünü bəzi işləri həyata keçirməyə məcbur edin; sərbəst olmaq rahatlaşmağa gətirib çıxarır.

Hadisələrə yalnız müsbət yanaşmaqla ruhunuzu həmişə müsbət mövqedə saxlayın; maqnitin əks qütbləri bir-birini çəkdiyi kimi, mənfi amilləri də müsbət mövqeyə çəkərək, onları zərərsizləşdirməyə çalışın.

Şüar və kredolardan istifadə edin; dərin və mənalı fikirlərin icmalı olan faydalı şüarlar həyat yolunuzu tənzimləyən işiqfor rolunu oynayacaq.

Daxili intizamınızı pozan

amillərdən uzaq durmağa çalışın; "yox" deməyi bacarın, bəzi hallarda ən yaxın adamlarınızdan belə sizə ziyan dəyə biləcəyini nəzərə alın.

Hər şeyin beyində başladığını və qurtardığını yaddan çıxartmayın;

Daxili intizamı təmin etmək üçün bir standart seçin; problemlərlə əşib-daşan həyatımızı, eləcə də, daxili dünyamızı nizamlamaq üçün ən etibarlı vasitə inamdır.

Lazımı qədər güc-qüvvət toplamadıqca mübarizəyə girişməyin; gözləmə mövqeyində dayanmaq ağılsız hərəkətlərdən daha faydalı olur.

Əzmkar və məqsədyönlü olun; ümitsizlikdən sağ-salamat çıxmaq üçün əzmkar olmaq lazımdır.

Özünüz üçün bir neçə mədəlik daxili nizam-intizam qaydaları tərtib edin; bu qaydalara riayət etmədiyiniz halda, özünüzü cəzalandırın.

Bir işi görmək üçün zəruri və kafi şərtlər təmin olunubsa, gecikmədən o işi yerinə yetirin; çünki həyata keçiriləcək bir sıra işlər sizi gözləyir.

Bir işi çətinlik çəkmədən görmək istəyirsinizsə, qırx gün fasiləsiz o işi təkrar edin; çünki az və davamlı bir iş çox sıx, amma fasilələrlə görülən bir işdən daha faydalıdır.

Vahid ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru